

Stavovi društva prema počiniteljima seksualnih delikata

Orečić, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:224176>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Josipa Orečić

STAVOVI DRUŠTVA PREMA
POČINITELJIMA SEKSUALNIH DELIKATA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Josipa Orečić

STAVOVI DRUŠTVA PREMA
POČINITELJIMA SEKSUALNIH DELIKATA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Marijana Majdak

Zagreb, 2022.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa	2
2.1. <i>Definicije seksualnih delikata</i>	2
2.2. <i>Teorije o seksualnim deliktima</i>	3
2.3. <i>Obilježja počinitelja seksualnih delikata</i>	4
3. Stavovi javnosti prema počiniteljima seksualnih delikata	7
3.1. <i>Stereotipi i predrasude</i>	7
3.2. <i>Mitovi</i>	8
3.3. <i>Uloga medija u formiranju javnog mišljenja</i>	12
4. Sankcioniranje počinitelja seksualnih delikata	14
4.1. <i>Kažnjavanje</i>	14
4.2. <i>Registracija počinitelja</i>	15
5. Liječenje i rehabilitacija počinitelja seksualnih delikata	16
6. Zaključak	20
7. Literatura	24

Stavovi društva prema počiniteljima seksualnih delikata

Sažetak:

Seksualni delikti su tema koja izaziva veliko zanimanje društva te je često popraćena u medijima zbog čega ovaj rad analizira na koji način mediji utječu na formiranje stavova šire javnosti o seksualnim deliktima i njihovim počiniteljima. Za potrebe ovog rada provedena je analiza već postojećih znanstvenih istraživanja i radova koji su se bavili srodnim temama. Glavni cilj rada je omogućiti uvid u stavove društva prema počiniteljima seksualnih delikata, predstaviti najpoznatije mitove i stereotipe te im kritički pristupiti objašnjavajući ih znanstvenim i statističkim činjenicama. Počinitelji seksualnih delikata razlikuju se po svojim osobnim karakteristikama i razlozima počinjenja seksualnih delikata pa im je u svrhu rehabilitacije potrebno prilagoditi tretmane njihovim potrebama. Rehabilitacija je ističe kao ključni korak u pripremi počinitelja na ponovni povratak u društvo nakon odslužene kazne. Uspješna rehabilitacija i socijalna reintegracija smatraju se ključnim preduvjetima za smanjenje stope recidivizma. Međutim, društvo u kojem vladaju stereotipi i diskriminacija mogu otežati taj proces. Stoga je važno fokus staviti na educiranje javnosti o znanstveno utemeljenim činjenicama i zauzimanju kritičkog stava prema medijskim izvještavanjima.

Ključne riječi: seksualni delikti, počinitelji seksualnih delikata, mitovi, stereotipi, utjecaj medija, recidivizam, rehabilitacija

Public perception of sex offenders

Abstract:

Sexual crimes are a topic that arouses great interest in society and is often covered in the media, which is why this paper analyzes how the media influences the formation of attitudes of the general public about sexual crimes and their perpetrators. For the purposes of this paper, an analysis of already existing scientific research and papers with related topics was carried out. The main goal of the paper is to provide an insight into society's attitudes towards perpetrators of sexual offenses, to present the most famous myths and stereotypes and to approach them critically, explaining them with scientific and statistical facts. Perpetrators of sexual offenses differ in their personal characteristics and reasons for committing sexual offenses, so for the purpose of rehabilitation, it is necessary to adapt the treatments to their needs. Rehabilitation is highlighted as a key step in preparing the offender to return to society after serving his sentence. Successful rehabilitation and social reintegration are considered as key prerequisites for reducing recidivism rates. However, a society in which stereotypes and discrimination rule can make this process difficult. Therefore, it is important to focus on educating the public about scientifically based facts and taking a critical attitude towards media reporting.

Keywords: Sexual offenses, Sex offenders, Myths, Stereotypes, Media influence, recidivism, rehabilitation

Izjava o izvornosti

Ja, Josipa Orečić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Josipa Orečić v.r.

Datum: 01.09.2022.

1. Uvod

Seksualno nasilje problem je koji zahvaća cijeli svijet i jedna od tema koje bude veliko zanimanje u javnosti, ali i među stručnjacima. Upravo iz tog razloga stručnjaci iz različitih područja, a posebno oni koji se bave pomagačkim zanimanjima poput psihologije, socijalne pedagogije, socijalnog rada i probacijski službenici već se desetljećima bave istraživanjima seksualnih delikata, počinitelja tih delikata te percepcijama i stereotipima koji su zastupljeni u društvu o ovoj temi.

Seksualni delikt je prije svega invazija na ljudsko dostojanstvo i predstavlja ozbiljnu povredu žrtvine intime, ostavlja fizičke i psihičke posljedice na žrtve zbog čega u javnosti počinitelji takvih delikata nailaze na moralnu osudu većine. Aktualne ideje o tome kako adekvatno sankcionirati počinitelje seksualnih delikata ne iznose samo stručnjaci, već sve više javnost i laici koji se osjećaju pozvanima dati svoj doprinos i komentar o tome kako je najbolje kazniti počinitelje. Zagovaraju se što dulje kazne, socijalno izoliranje, ograničenje mjesta stanovanja i zabrana približavanja određenim lokacijama poput dječjih parkova, vrtića i škola, upisivanje počinitelja u javni registar te intenzivan nadzor nakon izlaska na slobodu (Maloić, 2021b.). Važno je naglasiti da unatoč tome što javnost, zakonodavci i dio stručnjaka vjeruju u učinkovitost navedenih ideja, znanstvenici su i dalje skeptični jer smatraju da ove ideje nisu proizašle iz utemeljenih i objektivnih činjenica, već su posljedica emocionalnih reakcija (Levenson i sur., 2007., prema Maloić, 2021b.). Osim toga, isključivom primjenom restrikcija bez ikakvog drugog rada s počiniteljima neće se promijeniti njihovo ponašanje. U radu s počiniteljima nije jedini cilj zaštititi društvo i izolirati pojedinca, jer kao što znamo, počinitelj neće zauvijek biti iza rešetaka. Kada dođe vrijeme njegova povratka u zajednicu važno je da osoba koja izlazi ne bude ista ona osoba koja je ušla, već da je tijekom svog boravka i tretmana došla do spoznaje u čemu je pogriješila, da je stekla različite vještine nošenja sa životnim izazovima i da ima kapacitete koji će joj omogućiti reintegraciju u zajednicu. Kako bi se to postiglo, nužan je kontinuirani rad stručnjaka s ovom populacijom, prilikom čega treba uzeti u obzir da je svaka osoba jedinstvena, s različitim životnom pozadinom, različitim psihološkim profilom i u skladu s tim zahtjeva prilagođen i individualiziran tretman.

U suprotnome, uniformno primjenjivanje sankcije može nanijeti više štete nego koristi.

Cilj ovog rada je dobiti uvid na temelju postojeće literature u obilježja počinitelja seksualnih delikata i pokušati razumjeti na koji način mediji predstavljaju slučajeve iz ovog područja i kako to utječe na formiranje stavova ljudi. Istraživanja dosljedno pokazuju da mediji nude stereotipan i pristran prikaz seksualnih prijestupnika i stavljaju fokus na one rijetke seksualne delikte koji odstupaju od uobičajenih zbog svog nasilnog karaktera kako bi motivirali što žešću reakciju javnosti (Gakhal i Brown, 2013.). Da bi se što bolje razumjelo na koji način ljudi promatraju seksualne prijestupnike, ističe se nekoliko načina na koje možemo procjenjivati ponašanje ljudi. Ward i Mann (2015.) naveli su tri stajališta. Prema prvom stajalištu, ljudska bića su u svojoj biti dobra i čine loša djela ako ne uspijevaju njegovati svoje prosocijalne vrijednosti i postići vlastite ciljeve na društveno prihvatljive načine. Drugo stajalište je da su neki ljudi jednostavno rođeni kriminalci i uvijek će biti inicijatori štetnih radnji, dok treće stajalište tvrdi da su ljudi jednako sposobni i za korisne i za štetne radnje na temelju svojih prirodnih karakteristika (Ward i Mann, 2015.). Ovaj rad će se osim mitovima i stereotipima o počiniteljima seksualnih delikata baviti i kriminalnim povratom, odnosno recidivizmom i mogućnosti liječenja i rehabilitacije seksualnih prijestupnika.

2. Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa

2.1. Definicije seksualnih delikata

Za početak je važno definirati što su to seksualni delikti. Prema svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (2002., prema Lukšić, 2016.) seksualno nasilje definira se kao bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti koji može počinuti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze. Seksualni delikti važan su dio svakog kaznenog zakona te se može reći da je oduvijek postojala potreba za sankcioniranjem seksualno devijantnog ponašanja. Primjerice, srednjovjekovno zakonodavstvo prepoznaje silovanje i pokušaj silovanja kao teška djela za koja su propisane stroge kazne, a francuski i austrijski kazneni zakoni iz 18. i

19. stoljeća su za kazneno djelo silovanja propisivali tamnicu ili nošenje okova (Grozđanić i Sršen, 2011.). Prema hrvatskom Kaznenom zakonu iz 2021. (NN 84/21.) seksualni delikti obuhvaćeni su kroz Glavu šesnaestu (XVI.) pod nazivom Kaznena djela protiv spolne slobode i Glavu sedamnaestu (XVII.) koja obuhvaća Kaznena djela protiv spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, a odnose se na članke od 153. do 166. Kaznena djela definirana Glavom šesnaestom su sljedeća: Silovanje (čl. 153.), Teška kaznena djela protiv spolne slobode (čl. 154.), Bludne radnje (čl. 155.), Spolno uznemiravanje (čl. 156.) i Prostitucija (čl. 157.). Kaznena djela definirana Glavom sedamnaestom su: Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od petnaest godina (čl. 158.), Spolna zlouporaba djeteta starijeg od petnaest godina (čl. 159.), Zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od petnaest godina (čl. 160.), Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba (čl. 161.), Podvođenje djeteta (čl. 162.), Iskorištavanje djece za pornografiju (čl. 163.), Iskorištavanje djece za pornografske predstave (čl. 164.), Upoznavanje djece s pornografijom (čl. 165.) i Teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (čl. 166.).

2.2. Teorije o seksualnim deliktima

Kada se govori o ovoj temi, javlja se pitanje što je uzrok počinjenja seksualnih delikata. Što je to u ljudima što ih navodi da počine takve zločine i jesu li uzroci primarno u njihovim karakteristikama ličnosti ili se mogu pripisati obilježjima žrtve, okolnostima ili pak vanjskim faktorima? Upravo zbog raširenosti ovih promišljanja stručnjaci su razvili teorije o seksualnim deliktima koje pokušavaju dati odgovore na ta pitanja. Biološke teorije se prvenstveno usmjeravaju na abnormalnosti u strukturi mozga, razini hormona, genetske i kromosomske deficite, a evolucijske teorije proučavaju razvoj ljudskog ponašanja kroz povijest i objašnjavaju silovanje kao jedino sredstvo koje pojedinac ima zbog nemogućnosti da pronađe partnera na prihvatljiviji način (Faupel, 2011., prema Bošnjak, 2018.). Teorija privrženosti ističe da je seksualna devijantnost posljedica gubitka, emocionalnog stresa i intimnih nedostataka, dok psihodinamička teorija objašnjava seksualnu devijantnost kao izraz neriješenih problema doživljenih tijekom faza razvoja (Terry, 2013., prema Dolezal i Jovanovic, 2020.).

2.3. *Obilježja počinitelja seksualnih delikata*

Iako mnogi seksualne delinkvente zamišljaju na određeni način, kao osobe na kojima se može prepoznati da su sklone seksualnoj devijantnosti ili čudovišta koja vrebaju svoje žrtve iz mraka, zapravo ne postoji jedan prepoznatljiv kalup u koji se počinitelji različitih seksualnih delikata uklapaju. Međutim, postoje određene tipologije počinitelja, među kojima je najpoznatija ona Knight i Prentky (1987., prema Kovčo-Vukadin, 2003.) dobivena na temelju istraživanja osuđenih počinitelja. Prema navedenoj klasifikaciji, razlikuju se silovatelji koji potvrđuju moć, eksploativni i sadistički. Neke od karakteristika silovatelja koji potvrđuju moć su ograničeno obrazovanje, počinitelj je miran i pasivan tip koji ima nekoliko prijatelja, obično samac ili živi s roditeljima i pati od osjećaje neadekvatnosti i niskog samopoštovanja (Knight i Prentky, 1987., prema Kovčo-Vukadin, 2003.). Eksploativni tip obično ima obiteljskih problema ili iskustva neuspjelih brakova, siluje jer misli da muškarac ima pravo na to i većina takvih počinitelja odrasla je u samohranim obiteljima ili ima iskustvo fizičkog zlostavljanja (Knight i Prentky, 1987., prema Kovčo-Vukadin, 2003.). Karakteristike sadističkog silovatelja podrazumijevaju da je većina bila zlostavljana u djetinjstvu, mnogi imaju povijest maloljetničke seksualne delinkvencije i više od polovice počinitelja živjelo je u obitelji s jednim roditeljem (Knight i Prentky, 1987., prema Kovčo-Vukadin, 2003.). Osim navedenih tipova silovatelja, postoje i teorije ličnosti koje polaze od pretpostavke da seksualni prijestupnici imaju neadekvatne socijalne vještine i susreću se s poteškoćama u ostvarivanju intimnih odnosa s drugima, dok kognitivne teorije stavljaju fokus na kognitivne distorzije, odnosno iskrivljen način promišljanja o počinjenom devijantnom ponašanju, pri čemu se prijestupnici koriste opravdanjima, racionalizacijama, minimalizacijama i ne pokazuju osjećaje srama ili krivnje (Faupel, 2011., prema Bošnjak, 2018.). Primjer za kognitivne distorzije možemo pronaći u situaciji kada počinitelj želi umanjiti težinu svoje odgovornosti za počinjeno silovanje i krivi žrtvu koja je bila previše izazovno obučena i tvrdi da je tražila „to“ jer je privlačila pažnju. Za kraj, prema teoriji socijalnog učenja seksualno devijantna ponašanja uče se kroz odnose s drugima pa stoga izloženost seksualnom zlostavljanju u djetinjstvu može dovesti do toga da osoba u odrasloj dobi postane seksualno agresivna (Faupel, 2011., prema Bošnjak, 2018.). Mamula (2011., prema Lukšić, 2016.) navodi tri kategorije čimbenika koje povećavaju

vjerojatnost da će netko počiniti seksualno nasilje. Prva kategorija su osobni čimbenici poput spola, nasilnih seksualnih fantazija, impulzivnih i antisocijalnih osobina i zloupotreba sredstava ovisnosti. Druga kategorija su obiteljski faktori koji uključuju patrijarhalni odgoj s naglaskom na rodne uloge, prisutnost nasilja u obitelji i nedostatak podrške. Treća kategorija su društveni faktori, odnosno socijalne norme koje podržavaju rodnu nejednakost, nasilje prema ženama, siromaštvo i ratovi, nepostojanje jasnih politika i procedura u sankcioniranju seksualnih počinitelja (Mamula, 2011., prema Lukšić, 2016.). Unatoč tome što su brojni radovi napisani na temu karakteristika seksualnih prijestupnika, još uvijek se u literaturi ne može naći potpuni konsenzus oko toga postoje li uistinu tipične karakteristike ili one variraju od slučaja do slučaja. Primjerice, prema Lukšić (2016.) jedna od zajedničkih karakteristika seksualnih prijestupnika su socijalni i interpersonalni deficiti koji se odnose na nedjelotvorne komunikacijske vještine, socijalnu izolaciju i probleme s ostvarivanjem intimnih odnosa, nedostatak empatije i povijest zlostavljanja. S druge strane, neki nalazi su otkrili da su najčešći seksualni prijestupnici starije osobe koje su imale stabilnu vezu s odraslim partnerom, posao u vrijeme počinjenja kaznenog djela te nisu imali prethodnu evidenciju za seksualni zločin (Dolezal i Jovanovic, 2020.).

Ključno je istaknuti da postoji razlika između muških i ženskih počinitelja seksualnih delikata koju su proučavali Steffensmeier i Kramer (1980., prema Lotar i sur., 2010.). Oni su došli do zaključka da se muškarcima pripisuje veća agresivnost, fizička snaga i doživljava ih se opasnijima pa se stoga kazneno djelo koje oni počinje atribuiraju internalno, odnosno pripisuje se njihovim osobinama i karakteristikama ličnosti, dok se žene doživljava manje sposobnima za kaznena djela pa kada ga počinje, ono se atribuiraju eksternalno, opravdavajući ga nekim vanjskim faktorima (Steffensmeier i Kramer, 1980., prema Lotar i sur., 2010.). Primjer za to bio bi slučaj silovanja kada je počinitelj muškarac, a žrtva žena. Kao uzrok takvog čina smatrat će se muškarčeva narav te će ga nazivati agresivnim manijakom i životinjom. Za razliku od toga, kada je počiniteljica žena, a žrtva muškarac, često se može naići na komentare da je ona zasigurno krivo protumačila situaciju ili da je bila prisiljena tako postupiti iz nekog opravdanaog razloga. Iz ovakvog eksternalnog atribuiranja proizlazi da žena sama po sebi nema zločinačke crte ličnosti, odnosno javnost ju ne percipira tako jer se

još uvijek drži do nekih tradicionalnih rodnih i spolnih uloga kada je riječ o kaznenim djelima seksualnog zlostavljanja, koliko god se društvo nastoji izdići iznad toga.

Kod počinitelja seksualnih delikata razlikujemo nekoliko faktora koji utječu na počinjenje tih delikata, a jedan od njih je određena psihijatrijska dijagnoza. Pedofilija i parafilija su najpoznatije psihijatrijske dijagnoze. Parafilije su skupine poremećaja seksualnog poriva, odnosno sklonosti kod kojih se seksualno uzbuđenje i ponašanje veže uz neljudske objekte, patnju ili ponižavanje osobe ili partnera, djece ili drugih osoba koje to ne žele, dok je pedofilija podvrsta parafilije uz voajerizam, ekshibicionizam, seksualni mazohizam, sadizam i fetišizam (Hulme i Middleton, 2013., prema Lukšić, 2016.). Prema istraživanju koje su proveli Goreta i sur. (2004.) u Psihijatrijskoj bolnici Vrapče sa 50 počinitelja seksualnih delikata najčešće dijagnoze su disocijalni poremećaj ličnosti koji je dijagnosticiran kod 40% ispitanika, ovisnost o alkoholu (26% ispitanika) i pedofilija. Kako bi se utvrdilo ima li počinitelj koju od navedenih dijagnoza, potrebno je provesti psihijatrijsko vještačenje što može biti veoma izazovno s ovom kategorijom počinitelja jer često negiraju počinjenje kaznenog djela ili postojanje bilo kakve seksualne psihopatologije (Goreta i sur, 2004.). Kako bi se vještačenje ipak provelo, u razmatranje se mogu uzeti i drugi izvori dijagnostičkih informacija kao što su informacije iz sudske dokumentacije, iz prijašnjih ekspertiza, o ranije provedenim liječenjima seksualnih smetnji i podaci dobiveni od seksualnih partnera ispitanika (Goreta i sur., 2004.).

Još jedan od faktora koji se mogu smatrati obilježjem počinitelja je činjenica da 44% njih dolazi iz dezorganiziranih i depriviranih obitelji u kojima je bilo prisutno nasilje i sukobi među svim članovima obitelji, a 40% je bilo tjelesno zlostavljano od roditelja (Howitt, 1995., prema Lukšić, 2016.), dok drugo istraživanje potvrđuje da je 66% počinitelja bilo viktimizirano u djetinjstvu (Johnson i Shrier, 1985., prema Lukšić, 2016.). Poznavanje ovih karakteristika može dati važne smjernice u procesu rehabilitacije i terapije seksualnih prijestupnika jer iz ovoga proizlazi da većina počinitelja treba proraditi traume iz djetinjstva koje u nekim slučajevima mogu biti uzrok devijantnog seksualnog ponašanja.

3. Stavovi javnosti prema počiniteljima seksualnih delikata

3.1. Stereotipi i predrasude

Stavove prema seksualnim prijestupnicima može se najbolje razumjeti u terminima predrasuda i stereotipa. Predrasuda se definira kao „neprijateljski ili negativan stav prema pripadnicima prepoznatljive grupe ljudi koji se zasniva isključivo na njihovu članstvu u toj grupi“ (Aronson i sur., 2005.:460.). Aronson i sur. (2005.:461.) stereotip smatraju „generalizacijom o grupi ljudi kojom se istovjetne osobine pripisuju gotovo svim članovima te grupe, neovisno o stvarnim varijacijama između članova“. Problem nastaje kada predrasude rezultiraju diskriminacijom prema određenim pojedincima ili društvenim skupinama što u konačnici može dovesti do pogrešnog tretiranja drugih. U svakodnevnom životu svi se susrećemo s različitim stereotipima i predrasadama što je na neki način ljudski i uobičajeno, ali istovremeno u suprotnosti s temeljnim vrijednostima pomagačkih struka, među kojima je i struka socijalnog rada.

Stavove i stereotipe društva najlakše je promatrati kroz komentare na društvenim mrežama, a posebno na Facebook-u. Neki od stavova proizašli iz članaka portala Jutarnji.hr koji se odnose na seksualne delikte su sljedeći; “počinitelji su monstumi koje treba ubiti, počinitelje je lako prepoznati jer su pripadnici nacionalnih manjina, kastracija je učinkovita mjera prevencije seksualnog zlostavljanja, djeca lažu o seksualnom zlostavljanju, a majke moraju znati za zlostavljanje njihove djece kada je počinitelj član obitelji ili prijatelj” (Popović, 2017.). Svi ovi stavovi, predrasude i stereotipi predstavljaju mišljenja dijela hrvatske javnosti koja ne razmišlja o posljedicama njihovih komentara. To je posebno vidljivo kod stereotipa da su počinitelji seksualnih delikata pripadnici nacionalnih manjina čime se već ionako stigmatiziranu društvenu skupinu još više stigmatizira i sije se strah među ljudima prema nacionalnim manjinama u Hrvatskoj bez uporišta u službenik činjenicama i statistikama.

Kada govorimo o stavovima prema bivšim zatvorenici, važno je istaknuti istraživanje koje je proučavalo stavove poslodavaca o bivšim zatvorenici na području Koprivničko-Križevačke županije u kojem je sudjelovalo 100 poslodavaca (Sobota, 2013., prema Marković, 2021.). Rezultati su pokazali da poslodavci u većini

slučajeva imaju pozitivan stav prema bivšim zatvorenicima i svjesni su da i oni imaju određenu ulogu u procesu njihove rehabilitacije, ali su istovremeno manje spremni zaposliti one koji su bili osuđeni zbog teških kaznenih djela u koja se ubrajaju i seksualna kaznena djela. Stigmatizacija počinitelja seksualnih delikata koji su odslužili svoju kaznu otežava njihovu resocijalizaciju i kao da šalje poruku da je riječ o ljudima koji se nikada neće promijeniti i da je pitanje trenutka kada će pronaći novu žrtvu i ponoviti kazneno djelo. Upravo takvo mišljenje i stav mogu dovesti do samoispunjavajućeg proročanstva i osoba uistinu može ponoviti kazneno djelo jer ne vidi svrhu da se pokušava boriti protiv te zastupljene slike o sebi koju ne može promijeniti što god pokušala.

Socijalni rad počiva na brojnim vrijednostima među kojima se ističe poštovanje svakog pojedinca kao individue koja je jedinstvena i zaslužuje individualan pristup u skladu s potrebama, sposobnostima i mogućnostima. U radu s počiniteljima seksualnih delikata stručnjaci se mogu osjećati djelomično rastrgani između vlastitih predrasuda i temeljenih vrijednosti na kojima počiva njihova profesija te je stoga važno osvijestiti da se to događa. Tek kad osoba spozna da ima određene predrasude, prizna to i radi na tome, govorimo o nekome tko može pomoći drugome i pružiti podršku koja je potrebna, bilo da je riječ o žrtvi seksualnog delikta ili počinitelju.

3.2. Mitovi

Mitovi o seksualnim deliktima su pogrešna uvjerenja o silovanju, žrtvama silovanja i silovateljima (Burt, 1980.:217., prema Kraljević, 2013.). Poznato je da seksualni delikti imaju visoku tamnu brojku, odnosno da se puno češće događaju nego što to bilježe službene brojke. Neki autori kao uzrok tome navode upravo mitove o seksualnim deliktima. Posljedica tih mitova može biti sumnja u žrtvinu izjavu, okrivljavanje žrtve i smatranje da je sama pridonijela djelu te preispitivanje žrtvinog morala (Kamenov i sur., 2004., prema Kraljević, 2013.). Iz navedenoga se može zaključiti da se velik broj mitova odnosi upravo na okrivljavanje žrtve koja zbog toga može iskusiti sekundarnu viktimizaciju. Međutim, nisu samo mitovi o seksualnom nasilju rašireni, već i o počiniteljima seksualnih delikata, a posebno o silovateljima.

Jedan od najvećih mitova, a istovremeno i zabluda je taj da je silovatelj potpuno nepoznata osoba koja zaskoči svoju žrtvu u nekoj napuštenoj i mračnoj ulici. Upravo

od takvih silovatelja postoji najveći strah u javnosti, a takva silovanja su zapravo najrjeđa (Russel, 1985., prema Kovčo-Vukadin, 2003.). Allison i Wrightsman (1993., prema Kovčo-Vukadin, 2003.) potvrdili su da su najčešća ona silovanja u kojima postoji prethodni odnos između žrtve i počinitelja, bilo da je riječ o supružnicima, intimnim partnerima ili osobi s kojom je žrtva izašla. Kada je riječ o seksualnim deliktima na štetu djece, u medijima je posebno vidljiva demonizacija počinitelja. To je opasno iz razloga što se stvara određena predodžba kako takve osobe izgledaju i kako će se ponašati te se upozorava djecu da se paze tih strašnih manijaka koji će im htjeti nauditi, dok je u realnosti većina seksualnih zlostavljača poznata djeci i ostavljaju dojam dobrih ljudi koji mogu biti ljubazni i simpatični te se time koriste upravo kako bi zavarali djecu i roditelje (Popović, 2017.). Djeca se pritom nalaze u strašnoj poziciji gdje im netko čini nešto neprimjereno i traži ih da to čuvaju kao tajnu, a ona nemaju dovoljno hrabrosti reći roditeljima što se događa jer roditelji poznaju, cijene ili čak vole tu osobu te se dijete boji da mu nitko neće vjerovati.

Još jedan od stereotipa koji se može javiti kada je u pitanju seksualno zlostavljanje djece je onaj prema kojem nitko ne upozorava djecu na žene kao počiniteljice zbog uvjerenja da one imaju izražene majčinske instikte, da su skrbnice i samim time manje sposobne za seksualnu agresivnost prema djeci (Sanderson, 2005.). Posljedica takvih stereotipa može biti neprijavlivanje seksualnog zlostavljanja počinjenog od strane žena zbog straha da im nitko neće vjerovati, te se dječaci mogu osjećati posramljeno i stigmatizirano zbog svojeg iskustva.

Uvriježeno mišljenje je i da su muškarci uvijek počinitelji seksualnih delikata. Navedeno potvrđuje i izjava sudionice jednog istraživanja koja je izjavila da nije bila svjesna postojanja ženskih seksualnih prijestupnika i pretpostavila je da je riječ o zločinu koji čine isključivo muškarci (Gakhal i Brown, 2013.). Međutim, čak i u slučaju da su ljudi svjesni da žene mogu počinuti seksualne delikte, percepcija javnosti je da su one bezopasne u usporedbi s muškarcima, a na društvenim mrežama je lako uočiti čak i glorifikaciju seksualnih aktivnosti koje uključuju odrasle žene i maloljetne muškarce (Oliver, 2007.). Stereotip da su dječaci sretnici i da svi dječaci žele seksualne odnose s odraslim ženama statistički se značajno više pojavljivao u komentarima koji su se odnosili na vijesti u kojima je počinitelj osoba ženskog spola, a žrtva mlađa osoba muške dobi (Popović, 2017.). U prošlosti se takve žene opisivalo kao dvostruko

devijantne jer ih je javnost smatrali nenormalnima zbog kršenja društvenih pravila, ali i neženstvenima zbog suprotstavljanja njihovim konvencionalnim ulogama prema kojima bi trebale biti seksualno pasivne i neagresivne (Heidensohn, 1987., prema Gakhal i Brown, 2013.). Danas se sve više normaliziraju odnosi starijih žena s mlađim muškarcima, a u navedenom slučaju spolnog zlostavljanja maloljetne muške osobe neki muškarci u komentarima na društvenim mrežama izražavaju žaljenje što oni nisu imali priliku iskusiti nešto takvo; „gdje je ovakva učiteljica bila dok sam ja išao u školu“.

Istraživanje koje su proveli Gakhal i Brown (2013.) pokazalo je da profesionalci imaju pozitivnije stavove prema ženskim seksualnim prijestupnicama nego prema muškim i da im je lakše pokazati empatiju i toplinu u radu s njima. S obzirom na to da se u javnosti izraz „pedofil“ veže uz muškarca, jedan od zadataka medija trebao bi biti suzbijanje tih netočnih stereotipa da žene ne mogu činiti seksualna kaznena djela ili kada ih počine da to nije toliko ozbiljno ili strašno jer posljedice seksualnog zlostavljanja su jednako traumatične bez obzira na spol počinitelja.

Jedno od objašnjenja stavova da žene ne mogu biti seksualni zlostavljači može se povezati s činjenicom da ljudi potvrđuju prethodno pohranjeno znanje i više pažnje obraćaju na one informacije koje potvrđuju stereotipe nego na one koje ih pobijaju (Hilton i Von Hippel, 1996., prema O'Connor, 2008.). To u praksi znači ako pojedinac vjeruje da su žene seksualno podložne i samim time nesposobne biti seksualni predatori možda neće obratiti pozornost na informacije koje su u suprotnosti s tim uvjerenjem, odnosno ako i pročita neki članak u kojem je žena bila počinitelj, neće to zapamtiti, već će se prisjećati samo onih članaka koji su potvrdili pohranjene stereotipe o muškarcima zlostavljačima, silovateljima i pedofilima. Na taj se način u ljuskom mozgu vrši određena selekcija i filtracija informacija koju je teško izbjeći ako se o nekoj temi ne govori dovoljno u medijskom prostoru ili u svakodnevnom životu.

U istraživanju provedenom u sklopu svog diplomskog rada, Kraljević (2013.) je ispitivala razlike u podržavanju mitova o silovanju s obzirom na spol, studentsko usmjerenje i religioznost studenata na uzorku od 282 studenta diplomskih studija u Zagrebu. Rezultati potvrđuju da muškarci značajno više podržavaju mitove o silovanju, kao i studenti nepomagačkih usmjerenja (građevina, elektronika), a žene su

manje sklone okrivljavati žrtve (Kraljević, 2013.). Ovo posljednje može se vrlo lako objasniti činjenicom da su žene u 95% slučajeva žrtve pa u skladu s tim imaju izraženiju empatiju i suosjećanje jer im se lakše identificirati sa žrtvom za razliku od muškaraca (Sinclar i Bourne, 1998.). To se još naziva teorijom obrambenih atribucija prema kojoj pripisivanje krivnje žrtvi seksualnog nasilja ovisi o percipiranoj sličnosti sa žrtvom i vjerojatnosti osobe da će se njoj dogoditi slična viktimizacija u budućnosti (Grubb i Harrower, 2009., prema Slavikovski, 2018.). Isti autori objašnjavaju da muškarci, s druge strane, češće podržavaju mitove koji okrivljuju žrtvu ili opravdavaju počinitelja jer su u većini slučajeva silovatelji upravo muškarci.

Činjenicu da su studenti pomagačkih zanimanja manje skloni podržavanju ovakvih mitova možemo objasniti na dva načina. Jedan od razloga može biti taj što su oni koji su odabrali studirati i baviti se pomagačkim zanimanjima senzibiliziraniji i imaju razvijeniji sustav vrijednosti koji ih čini osjetljivijima za predrasude, stereotipe i lažna uvjerenja. Drugi razlog može biti taj što su tijekom studija stekli potrebne vještine za kritičko promišljanje i susreli se s različitim skupinama ljudi, bilo kroz teoriju ili praksu, što ih je pripremio da budu objektivni, profesionalni te promiču toleranciju (Ljubin i Kamenov, 2004.).

Vjerovanje u pravedan svijet može biti jedno od objašnjenja zašto su ljudi skloniji vjerovati mitovima o seksualnim deliktima i počiniteljima tih delikata, a posebno mitu koji okrivljuje žrtvu. Ideja koja se krije iza tog vjerovanja je da je svijet pravedno i sigurno mjesto i da se loše stvari događaju lošim ljudima koji dobiju ono što zaslužuju (Aronson i sur., 2005., prema Kraljević, 2013.). Prema tome, smatra se da su osobe koje su žrtve seksualnog nasilja postale žrtve zbog svog karaktera, ponašanja ili jer su to same tražile, a javlja se i vjerovanje da „ne“ ne znači uvijek „ne“ (Martinjak, 2003.). Lako je uočiti koliko je takvo stajalište pogrešno, ali istovremeno je određenim pojedincima lakše vjerovati da je svijet sigurno mjesto i da se njima tako nešto nikada nebi moglo dogoditi jer se ne ponašaju na određeni način, nego prihvatiti činjenicu da sve žene mogu biti silovane i da bilo tko može biti silovatelj, bez obzira na socioekonomski status, rasnu, nacionalnu pripadnost, dob ili zanimanje (Ward, 1995., prema Kraljević, 2013.).

U skladu s teorijom da je svijet sigurno mjesto i da vlastitim ponašanjem žene mogu utjecati na to hoće li biti seksualno zlostavljane ili ne idu u prilog i brojne publikacije i savjeti koji se mogu svakodnevno čuti u našoj okolini. Neki od savjeta su dobro poznati svima i odražavaju još uvijek tradicionalne načine razmišljanja, a to su da žena nikada nebi smjela hodati noću sama, biti oskudno odjevena jer time izaziva muškarce, da nebi smjele prihvaćati pića od nepoznatih osoba i ne inicirati seksualnu igru ako ne misle ići do kraja (Martinjak, 2003.). Iz ovoga proizlazi da je žena ta koja mora mijenjati svoje ponašanje, prilagođavati ga okolnostima i uvijek brinuti o tome kako će se neka njezina radnja protumačiti nepoznatoj osobi koja ju možda promatra, dok se odgovornost muškarca za njegova djela maksimalno umanjuje.

Osim navedenih mitova, još je jedan posebno zastupljen u javnosti. Naime, ljudi su skloniji vjerovati da je stopa recidivizma kod počinitelja seksualnih delikata viša nego što uistinu jest. Anketna studija Harris i Hanson (2004., prema Corabian, 2012.), kao i Brown i sur. (2008., prema Corabian, 2012.) otkrila je da je javnost precijenila stope recidiva seksualnih počinitelja gotovo 3 puta više od prijavljene stope i da većina ljudi misli da će više od pola seksualnih prijestupnika ponoviti prijestup te da liječenje nije učinkovito u prevenciji recidiva. Levenson i sur. (2007.) u svom su istraživanju podržali navedenu hipotezu te su njihovi ispitanici procijenili stope recidiva seksualnih delikata na 75%. U dvije meta-analize 82 studije recidivizma koje su uključivale gotovo 30 000 seksualnih prijestupnika u Sjevernoj Americi i Ujedinjenom Kraljevstvu utvrdila se prosječna stopa recidivizma od 14% tijekom praćenja od 4 do 6 godina (Hanson i Morton-Bourgon, 2004., prema Levenson i sur., 2007.). Jedna longitudinalna studija koja je tijekom petnaest godina pratila 389 osuđenih počinitelja, pokazala je stopu recidivizma od 10% (Bench i Allen, 2013., prema Maloić, 2021b.). Svi ovi nalazi nam ukazuju na činjenicu da postoji veliki disbalans između stvarne stope recidiva i one koju javnost percipira čime se daje do znanja da je to jedno od područja kojima bi trebalo posvetiti više pažnje i educirati ljude.

3.3. Uloga medija u formiranju javnog mišljenja

Mediji imaju iznimnu moć i utjecaj na cjelokupno društvo, stavove i ponašanje ljudi te se stoga često nazivaju i sedmom silom (Malović, 2014.). Jedna od najčešćih kategorija izvještavanja medija je seks, odnosno seksualni i nasilni delikti koji čine

svega 2,4% prijavljenih događaja, a okupiraju čak 45,8% novinskih naslovnica (Juričić, 2020.).

Međutim, mediji ne izvještavaju uvijek objektivno o kaznenim djelima, već zbog svoje moći mogu svjesno odabrati na koji način žele prezentirati određene informacije znajući da pritom većina ljudi neće preispitivati ono što su napisali. To potvrđuje rezultat istraživanja prema kojem 40% građana u Hrvatskoj ima povjerenje u medije, posebno jer mali broj ljudi ima direktan kontakt s kriminalitetom pa samostalno ni ne mogu stvoriti vlastitu sliku o tom fenomenu (Juričić, 2020.). Anketa o počiniteljima seksualnih prijestupnika pokazala je da je 74% ispitanika izjavilo da su im mediji glavni izvor znanja i informacija o seksualnim prijestupnicima (Corabian, 2012.).

Svojim izvještavanjem o seksualnim deliktima mediji mogu imati veliki utjecaj na formiranje percepcija javnosti o žrtvama, počiniteljima i općenito seksualnim deliktima koje ne moraju uvijek biti u skladu s istinom, a najčešće i nisu jer se ne temelje na znanstvenim činjenicama, već su umjerene ka stvaranju senzacionalističkog sadržaja. Jedna od važnih posljedica takvog izvještavanja je stvaranje nepovoljnog okruženja za prijavljivanje seksualnog zlostavljanja upravo zbog straha od otkrivanja identiteta žrtava ili stvaranja generalizacija i predrasuda. U prilog tome govori i činjenica da je strah od otkrivanja identiteta žrtve 6,8 puta veći kada mediji detaljno izvještavaju o događaju (Popović, 2017.).

Ono što je važno napomenuti vezano uz medije je činjenica da živimo u doba kada se vijesti više ne čitaju samo u tiskanim novinama u udobnosti svoga doma, već je danas putem društvenih mreža moguće biti u toku sa svime što se događa, ali ne samo kao pasivni promatrač, već sve više kao aktivni sudionik u kreiranju medijskog sadržaja. To se obično odvija kroz ostavljanje komentara ispod različitih članaka i putem online rasprava s drugim građanima o aktualnim temama. Zahvaljujući slobodi govora danas svatko može imati svoje mišljenje i javno ga iznositi, u većini slučajeva bez ikakvih sankcija ili posljedica za ono što se napiše iza malog ekrana. Činjenica je da komentari nisu uvijek primjereni niti objektivni, štoviše, često predstavljaju govor mržnje i pozivanje na javni linč svih onih koji počine društveno neprihvatljivo ponašanje, posebno seksualne delikte.

Popović (2017.) je provela istraživanje kojemu je cilj bio utvrditi stavove i stereotipe o seksualnom zlostavljanju djece, žrtvama i počiniteljima na temelju direktnih komentara vijesti na portalu Jutarnji.hr iz 2015. godine. Rezultati istraživanja pokazuju upotrebu senzacionalizma u sadržaju većine vijesti, odnosno u 69,2% vijesti (Popović, 2017.). Senzacionalizam podrazumijeva upotrebu pejorativnih termina za opis počinitelja ili zlostavljanja, gdje su se počinitelji opisivali kao „monstrumi i čudovišta“, a zločin kao „monstruozan“ (Popović, 2017.) Zanimljiv rezultat istraživanja odnosi se na različito izvještavanje ovisno o spolu počinitelja. Naime, kada je počinitelj bio muškarac, opisivalo ga se riječima: „odvratno seksualno čudovište, očuh iz pakla, manijak, bolesnik, svinja, mentalno izopačen, demon, zvijer, barbar“, dok su za žene korištena dva termina: „pohotna i razvratna“ (Popović, 2017.).

Labaš i sur. (2011.) proučavali su zlostavljanje u katoličkim odgojnim ustanovama i zaključili kako je interes medija za ovakve slučajeve posebno istančan, dok prema službenim podacima 0,1% zlostavljača čine suradnici i službenici Katoličke crkve.

4. Sankcioniranje počinitelja seksualnih delikata

4.1. Kažnjavanje

Kada god pročitamo članak koji se odnosi na neki od seksualnih delikata, u komentarima se može uočiti oštra osuda javnosti i potreba da se počinitelj takvog delikta kazni što oštrijom kaznom. Ideja kažnjavanja seksualnih prijestupnika, ali i prijestupnika općenito seže još do Hamurabijevog zakonika u kojem se isticalo retribucijsko načelo poznato kao „oko za oko, zub za zub“ (Kovčo-Vukadin, 2003.). Štoviše, u Hamurabijevom zakoniku je za kazneno djelo silovanja bila propisana smrtna kazna (Lemezina, 2016.).

I danas postoji uvjerenje da se kriminal ne može učinkovito suzbijati osim izuzetno teškim kaznama koje su primjerene i proporcionalne počinjenom kaznenom djelu. Kada se promišlja o svrsi kažnjavanja važno je uzeti u obzir što se zapravo želi postići kaznom. Je li primarni cilj kazniti osobu zbog toga što je počinila kazneno djelo ili se želi dovoljno oštrom kaznom spriječiti tu osobu da isto ili slično djelo ikad više ponovi.

Ili je cilj zapravo kombinacija jednog i drugog? Kod seksualnih delikata postoji opasnost od utjecaja javnosti na odlučivanje o primjerenim kaznama te se vrlo lako može dogoditi da javnost stvara pritisak na suce koji odlučuju u pojedinom slučaju. Kod većine kaznenih djela čak se može naići na određeno razumijevanje ako se otkriju neke životne prilike kojima je počinitelj bio izložen i kada se pronađe uzrok njegovog ponašanja, dok tako nešto nije moguće s osobama koje su seksualno zlostavljale djecu. U tom slučaju javnost je posebno sklona stvaranju pritiska na zakonodavce da propišu represivne kazne, a na sudove da takve kazne izriču (Rittossa, 2018.).

4.2.Registracija počinitelja

Zakon poznat pod nazivom „Zakon Adama Walsh“ iz 2006. godine zahtijeva od svake države u SAD-u ažuriranje podataka o počiniteljima seksualnih prijestupnika u registru koji treba biti dostupan javnosti putem interneta (Borhart i Plumm, 2015.). Zagovornici pristupa prema kojem se počinitelji seksualnih delikata javno registriraju kako bi informacije o njima bile dostupne široj javnosti u tome pronalaze osjećaj sigurnosti i kontrole nad nesigurnim svijetom u kojem živimo.

Anketa provedena u Engleskoj 2005. godine obuhvatila je uzorak od 558 ispitanika u dobi od 18 do 24 godine (News of the world, 2005., prema Levenson i sur., 2007.) Nalazi pokazuju da 86% ispitanika podržava ideju da javnost ima pristup informacijama o registriranim seksualnim prijestupnicima, a 57% vjeruje da javnost ima pravo znati za sve osuđene zlostavljače djece koji žive u lokalnom području.

Međutim, gledano iz perspektive počinitelja, njihova javno dostupna registracija može imati dalekosežne posljedice na njihovu budućnost nakon izlaska iz zatvora ili tretmana. Takvi zakoni doprinose alijenaciji počinitelja i dovode do doživotnog etiketiranja (Kovčo-Vukadin, 2003.). Osim toga, utvrđeno je da politika registracije i obavješćivanja zapravo može povećati recidivizam zbog stigmatizacije i izoliranja jer se javlja značajan osjećaj beznada, depresije i stresa koji posljedično utječe i na sposobnost pojedinaca da funkcioniraju kao članovi društva (Schivavone i Jeglic, 2008.). Kao posljedica može se javiti sekundarna devijacija jer se pojedinca uvjerava da nije ništa više od kriminalca i da više nikada neće moći biti prihvaćen član društva (Schultz, 2014.).

Još jedan od nedostataka je taj što javnost postaje previše oprezna prema onima koji su „javno označeni“ umjesto prema drugim, više vjerojatnijim počiniteljima (Borhart i Plumm, 2015.). Kao što je već istaknuto, 90% roditelja upozorava svoju djecu na strance, dok je prema Zavodu za statistiku pravosuđa za 2009. godinu (Borhart i Plumm, 2015.) 79% počinitelja bilo poznato žrtvama, a 21% su bili stranci.

Adkins i sur. (2000., prema Levenson i sur., 2007.) pratili su seksualne prijestupnike u prosjeku 4,3 godine i utvrdili da se stopa recidiva seksualnih prijestupnika (3%) koji su bili registrirani nije značajno razlikovala od kontrolne skupine (3,5%) u kojoj su bili seksualni prijestupnici koji nisu bili obvezni registrirati se, a značajnih razlika nije bilo ni u istraživanju Zevitz (2006., prema Levenson i sur., 2007.). Ako se u obzir uzmu samo statistički podaci i isključi se emocionalni aspekt gledanja na ovu skupinu ljudi, može se zaključiti da javni registar počinitelja seksualnih delikata ne doprinosi smanjenju recidivizma, već čak suprotno, može imati negativne posljedice i pridonijeti ponovnom počinjenju kaznenih djela jer osobama ne ostavlja mogućnost da promijene svoj život i ponašanje s obzirom na to da ih zauvijek etiketira.

5. Liječenje i rehabilitacija počinitelja seksualnih delikata

Tretman počinitelja seksualnih delikata obuhvaća skup intervencija koje se provode s ciljem smanjivanja vjerojatnosti recidivizma (Kercher i Long, 1991., prema Bošnjak, 2018.). Pristup liječenju počinitelja seksualnih delikata veoma je složen i ovisi o mnogim faktorima koje je važno uzeti u obzir prije samog liječenja. Kliničari i istraživači došli su do zaključka da je za liječenje seksualnih prijestupnika ključno razumijevanje recidivizma te skupine (Pithers, 1990., prema Ward i Mann, 2015.). Recidivizam podrazumijeva rizik od ponovnog počinjenja kaznenog djela i kalkulaciju vjerojatnosti hoće li se ponoviti štetno ponašanje ili događaj (Kemshall, 1999., prema Maloić, 2021a.). Maloić (2021a.) ističe da se vjerojatnost recidiva može smanjiti ako se rehabilitacija prilagodi razini rizika koju predstavlja počinitelj. Prema navedenom se može zaključiti koliko je važno svakom počinitelju pristupiti individualno, uzimajući u obzir specifičnosti karaktera i kaznenog djela koje je počinio.

Postoje različiti čimbenici rizika koji pojedincu mogu stvarati prepreke na putu da živi ispunjenim životom kao što su njegova dob stupanj seksualne devijantnosti i

kriminalne povijesti (Fortney i sur., 2007.). Prema Ward i Mann (2015.) „Good lives model“ promatra te čimbenike rizika koji su zapravo pokazatelji da je potraga pojedinca za primarnim ljudskim dobrima na neki način ugrožena. Prema navedenom modelu, terapijski fokus bi trebao biti na upravljanju rizikom i stavljanju fokusa na kreiranje planova za dobar život. „Good lives model“ je hibridna teorija koja stavlja fokus na etičke, metafizičke, epistemološke, metodološke, etiološke i praktične pretpostavke koje su namjenjene kreatorima politika i programa rehabilitacije kako bi odlučili koji je najbolji način intervencije kod prijestupnika (Ward, 2010.).

Ukoliko se želi pomoći počiniteljima seksualnih delikata, važno je započeti s rehabilitacijom od trenutka ulaska u zatvor. Važne značajke rehabilitacijskog pristupa su usmjerenost na počinitelja i individualizacija tretmana, stjecanje različitih prosocijalnih vještina, pomoć u borbi protiv ovisnosti ako počinitelj ima problema s tim, održavanje veza s obitelji u svrhu ostvarivanja socijalne podrške što je od iznimne važnosti kada osoba izađe na slobodu, ali i preventivne strategije nakon izlaska počinitelja iz zatvora (Maloić, 2015.). Kada počinitelj izađe iz zatvora ponovno će se susresti s brojnim iskušenjima i kriznim situacijama u svakodnevnom životu koje se ne moraju odnositi na protupravne situacije, već na svakodnevne probleme s kojima se svi suočavamo. Kako bi osoba bila spremna nositi se s time na društveno prihvatljiv način, važno je tijekom procesa rehabilitacije unutar zatvora raditi na vještinama rješavanja problema, donošenja odluka, postavljanja ciljeva, planiranja i upravljanja slobodnim vremenom (Macklin, 2013., prema Maloić, 2015.). Sve te vještine koje pojedinac stekne i posjeduje mogu se smatrati osobnim kapitalom, ali za socijalnu reintegraciju od ključne je važnosti socijalni kapital u zajednici u kojoj pojedinac živi (Maloić, 2015.). Socijalni kapital podrazumijeva stavove i podršku koju osoba može ostvariti u svojoj obitelji i okolini, mogućnost zaposlenja ili ostvarivanja odnosa s drugim ljudima.

Kada se razmišlja o ciljevima rehabilitacije, laici bi mogli reći da je cilj kod počinitelja razviti osjećaj krivnje i srama za ono što je učinio. Važno je napraviti distinkciju između ta dva pojma jer koliko god se čine sličnima, u praksi postoji razlika među njima. Krivnja je zdrava emocionalna reakcija koju karakterizira pokušaj popravljivanja ponašanja, dok je, nasuprot tome, reakcija srama karakterizirana subjektivnim distresom, povlačenjem osobe i povećanjem ljutnje, neprijateljstva i

eksternalizirajućeg ponašanja (Tangney i sur., 1992., prema Hanson, 2003.). Prema tome, stručnjaci koji rade s počiniteljima trebali bi im pomoći da reagiraju na svoje prijestupe krivnjom, a ne sramom. Važno je istaknuti da je to tek jedan od koraka rehabilitacije. Drugi korak je jačanje osjećaja brige počinitelja za osobe do kojih mu je već stalo kao što su njegova obitelj i prijatelji, pa čak i kućni ljubimci. Tek kada je uspostavljen odnos s bližnjima pozornost se može usmjeriti na omekšavanje stavova prema osobama s kojima je teže ostvariti odnos, kao što su žrtva i policija. (Hanson, 2003.).

Mann i Barnett (2012.) definirali su empatiju kao kognitivno i emocionalno razumijevanje tuđeg iskustva što rezultira emocionalnim odgovorom koji je u skladu s mišljenjem da su drugi ljudi vrijedni suosjećanja i poštovanja. Možemo reći da pojedinac ima razvijenu empatiju kada može zamisliti kako će se druga osoba osjećati u određenoj situaciji ili predviđa kako bi se sam osjećao u situaciji koju netko drugi doživljava. Empatija je važan prosocijalni motivator i zato je od ključne važnosti u radu sa seksualnim prijestupnicima posvetiti vrijeme i resurse razvoju empatije. U praksi se to može postići dovođenjem žrtava seksualnog zlostavljanja u skupine za rehabilitaciju, zahtijevanjem od počinitelja da piše izvještaj o prijestupu iz perspektive žrtve i čita naglas grupi koja potom raspravlja o tome i pisanje odgovarajuće isprike žrtvi (Mann i Barnett, 2012.). Sudionici jedne kvalitativne studije izvijestili su da je komponenta razvoja empatije za žrtvu bila najkorisniji dio nacionalnog zatvorskog programa jer im je omogućila suočavanje s istinom, pomogla da preuzmu odgovornost za učinjeno i povećala odlučnost da ne ponove prijestup (Wakeling i sur., 2005., prema Mann i Barnett, 2012.). Važno je imati u vidu da rad na empatiji može imati i negativne učinke ako osoba shvati što je učinila i to ju preplavi osjećajima s kojima se možda u tom trenutku ne zna i ne može nositi.

Prikladna terapija i rehabilitacija počinitelja seksualnih delikata može uvelike smanjiti recidivizam što potvrđuje Jerkov (2000., prema Martinjak, 2003.) rezultatima prema kojima počinitelji koji nisu bili u tretmanu ponove kazneno djelo u 80% slučajeva, dok ga oni koji jesu ponove u 5-7% slučajeva. S obzirom na navedeni podatak, može se zaključiti kako je rehabilitacija neizostavna u liječenju. Martinjak (2003.) ističe nekoliko metoda rehabilitacije. Prvo ističe važnost psihoterapije koja pomaže počinitelju da kroz introspekciju stekne kontrolu nad svojim ponašanjem,

zatim psihosocijalno obrazovanje kojemu je cilj da počinitelj sagleda životne teškoće koje su ga uopće dovele do počinjenja tog djela i da razvije prikladne vještine za suočavanje s tim teškoćama ako se pojave i u budućnosti. Osim navedenih, spominje se i učenje socijalnih vještina koje se uče u grupi, igranjem uloga te trening asertivnosti koji pomaže zlostavljaču pri izražavanju misli i osjećaja koji uključuju poštovanje drugih ljudi (Jerković i Maurović, 2004.). Iako javnost smatra da je smještaj u kaznene ustanove znak odmazde za ono što je počinitelj napravio, važno je s njim raditi na promjeni njegova ponašanja jer sama činjenica da je u zatvoru neće promijeniti njegovu sposobnost odupiranja iskušenjima (Berlin i Krout, 1986., prema Martinjak, 2003.).

Još jedan važan čimbenik u procesu rehabilitacije su ljudi koji rade s počiniteljem. Iznimno je važno da sa seksualnim prijestupnicima rade osobe koje se mogu uzdignuti iznad svojih predrasuda, osuđivanja i neprijateljskog stava jer u suprotnome bilo kakva terapija ili rehabilitacija neće imati učinka. Ward i Mann (2015.) su u svom radu opisali neke od neprofesionalnih ponašanja koja stručnjaci mogu pokazati u radu sa skupinom seksualnih prijestupnika, a to su agresivna konfrontacija, neuspjeh u nagrađivanju ili pohvalama za napore uložene u promjenu ponašanja ili jednostavno neuspjeh da se učini ono što je najbolje za određenog pojedinca. Stavovi stručnjaka prema počiniteljima seksualnih delikata česta su tema istraživanja upravo zbog njihove prepoznate važnosti za rehabilitaciju počinitelja. Probacijski službenici i psiholozi pokazuju statistički znatno povoljnije stavove od zatvorskih službenika, a najmanje pozitivnih stavova prema seksualnim prijestupnicima pokazali su policijski službenici (Hogue, 1993., prema Gakhal i Brown, 2013.). Iako treba dodatno raditi na osvještavanju i ostalih stručnjaka, obećavajuće je što probacijski službenici već sada imaju povoljnije stavove s obzirom na njihovu ključnu ulogu u nastavku tretmana počinitelja seksualnih delikata jednom kada izađu na slobodu (Mužinić i Vukota, 2010.).

Osim stavova stručnjaka, za reintegraciju počinitelja seksualnih delikata je važna i spremnost zajednice da prihvati počinitelje na što uvelike mogu utjecati mediji. Istraživanja sugeriraju da će prijestupnici koji su odslužili svoju kaznu i koji imaju priliku pronaći stabilan smještaj, zaposlenje i ostvariti pozitivne odnose s drugima vjerojatno odustati od seksualno delinkventnog ponašanja (Corabian, 2012.). To može

biti izazov zbog predrasuda ljudi pa je stoga Lilienfeld (2012., prema Corabian, 2012.) predložio da psiholozi moraju imati aktivniju javnu ulogu u educiranju javnosti s ciljem smanjenja pogrešnih predodžbi i pristranosti o počiniteljima seksualnih delikata. Maloić i Ricijaš (2014.) iz sektora za probaciju također naglašavaju ulogu probacijske službe kojoj je jedan od zadataka osigurati pozitivnu percepciju javnosti o sankcijama i mjerama u zajednici, kao i važnost rehabilitacije i socijalne integracije počinitelja kaznenih djela, posebno u onim slučajevima koje su mediji prikazali senzacionalistički. Kleban i Jeglic (2012., prema Marković, 2021.) u svom su istraživanju ispitali može li psihoedukacija promijeniti stavove ljudi prema počiniteljima seksualnih kaznenih djela i njihovoj rehabilitaciji. Rezultati su pokazali da je psihoedukacija bila veoma učinkovita u mijenjanju stavova ispitanika što može biti smjernica i poticaj za stručnjake da provode takve edukacije. Neizostavno je spomenuti ulogu socijalnih radnika i centara za socijalnu skrb koja ide u dva smjera. Jedan je usmjeren na žrtve, dok se drugi odnosi na počinitelje seksualnih delikata. Njihova zadaća je pružanje adekvatne potpore i zaštite žrtvama seksualnog zlostavljanja, unaprjeđenje mjera zaštite prava osoba izloženih seksualnom nasilju, a prije svega su stručni radnici dužni postupati s osobitim senzibilitetom i osigurati tajnost i zaštitu osobnih podataka žrtve (Ured za ravnopravnost spolova RH, 2014., prema Slavikovski, 2018.). S druge strane, socijalni radnici koji rade s počiniteljima seksualnih delikata usmjereni su na rehabilitaciju, pružanje tretmanskih intervencija i socijalnu integraciju počinitelja. Sve ove aktivnosti zahtijevaju od socijalnih radnika adekvatnu edukaciju, kontinuirano usavršavanje te suradnju s drugim ustanovama kako bi bili što uspješniji u svom poslu i postigli što bolje rezultate u radu s počiniteljima koji imaju dugoročno pozitivne učinke ne samo na pojedinca, već i na čitavo društvo.

6. Zaključak

Analizom svih navedenih istraživanja i radova o temi seksualnih delikata, može se zaključiti da je javnost općenito pogrešno informirana o seksualnim deliktima i počiniteljima istih delikata. Rašireni su brojni mitovi koje znanost opovrgava, ali mediji zanemaruju znanstvene činjenice i dodatno podržavaju te mitove svojim

senzacionalističkim člancima za koje je ponekad teško odlučiti jesu li informativnog sadržaja ili se njima nastoji manipulirati građanima i poticati ih na mržnju.

Najčešći mit tvrdi da su seksualni prijestupnici žrtvi nepoznate osobe. Taj mit mediji dodatno podržavaju na način da prijestupnike predstavljaju kao zastrašujuće manijake, čudovišta, monstrume i predatore koji vrebaju u školskim dvorištima i mračnim ulicama te nasumično biraju svoje žrtve, dok se zanemaruje pomalo uznemirujuća stvarnost, a to je da je puno veći rizik od seksualnog zlostavljanja od strane osoba koje žrtva poznaje (Fortney i sur., 2007.). Drugi poznati mit odnosi se na procjenjivanje stope recidivizma seksualnih prijestupnika puno višom nego što ona u stvarnosti jest. To posljedično dovodi do toga da prijestupnici i kada izađu na slobodu nailaze na neprijateljstvo i okolinu koja nema milosti prema toj skupini što je jasno vidljivo ako otvorimo bilo koju društvenu mrežu i pročitamo komentare. Ovdje nije riječ o tome jesu li ljudi opravdano ili neopravdano u strahu od seksualnih prijestupnika u svojoj okolini, posebno ako je riječ o onima koji su počinili kaznena djela na štetu djece, već je riječ o tome da su mediji ti koji dodatno pogoršavaju priču i percepciju u javnosti zbog neobjektivnog izvještavanja o takvim slučajevima kada se dogode. Što se dogodi kada počinitelj seksualnog delikata izađe iz zatvora u kojem je uspješno rehabilitiran? Ako ima mogućnost integracije u zajednicu, zaposlenja, ako mu se omogući građanski doprinos i prilika za novi početak, velika je vjerojatnost da će se povećati usklađenost s društvenim normama i odustajanje od kriminala (Fortney i sur., 2007.). S druge strane, ako ga svi zaobilaze u širokom krugu, upiru prstom i zauvijek ga obilježe stigmom, moguće je da dođe do samoispunjavajućeg proročanstva i uistinu ponovi kazneno djelo (Anechiarico, 1998., prema Fortney i sur., 2007.). Javna percepcija može značajno utjecati na razvoj socijalne politike i usmjeravati zakonodavca i sudstvo u svojim donošenjima propisa, ali i odlučivanja u pojedinim slučajevima. Koliki je utjecaj javnosti najbolje se vidi iz činjenice da je u SAD-u donesen Zakon Adama Walsha 2006. godine koji je označio početak javnog registriranja seksualnih prijestupnika na način da njihovi osobni podaci budu javno dostupni putem interneta.

Važno je da seksualni prijestupnici ne budu samo kažnjeni smještanjem u zatvor, već da se to vrijeme iskoristi kako bi se s njima radilo i omogućila im se terapija i rehabilitacija. Postoji velik broj intervencija koje se mogu provesti u radu sa

seksualnim prijestupnicima, a neke od njih su spolni odgoj, usvajanje vještina potrebnih za rješavanje problema, planiranje života i slobodnog vremena, rad na intimnosti i stjecanje emocionalnih regulacijskih vještina, refleksija nad počinjenim djelima i slično (Marshall i sur., 2006., prema Ward i Durrant, 2013.). Dosadašnja istraživanja naglasila su ulogu određenih faktora koji mogu doprinijeti kvaliteti rehabilitacije i terapije seksualnih prijestupnika. Prvenstveno je nužna individualna procjena rizika i kriminogenih potreba nakon čega slijedi intervencija koja mora biti usklađena s tim procjenama, a kao ključan faktor nakon izlaska iz zatvora ističe se podrška u zajednici i nastavak nadzora koji uglavnom provode probacijski službenici (Jerković i Maurović, 2004., prema Maloić, 2021b.).

Na kraju se postavlja pitanje što se sve krije u podlozi senzacionalističkih članaka i koji su zapravo pravi motivi i interesi novinara i medija općenito kada objavljuju takve članke. Je li riječ o nametanju određene ideologije, sijanju straha ili je motiv čisto ekonomski, odnosno veća zarada zbog velike angažiranosti javnosti u kontroverzne teme pa je najvažnije da se članak otvori i ostavi komentar, a vjerodostojnost onoga što piše u članku nije toliko važna. Sve ovo su pitanja koja proizlaze iz ovoga rada i koja mogu biti smjernica za neka buduća istraživanja. U međuvremenu treba staviti fokus na edukaciju koja je jedan od načina na koji se može utjecati na novinare i urednike prilikom objavljivanja stereotipnih članaka koji stvaraju pogrešnu sliku u javnosti. Promjena se ne može dogoditi preko noći, već je potrebno da se mediji s vremenom osvijeste o posljedicama senzacionalističkih članaka o seksualnom zlostavljanju, počiniteljima i žrtvama jer u suprotnome mogu nanijeti neprocjenjivu štetu.

Mediji bi trebali biti uključeni kao partneri u edukaciji javnosti o seksualnom zlostavljanju putem širenja točnih informacija utemeljenih na istraživanjima i statističkim podacima o seksualnom nasilju, seksualnim počiniteljima, viktimizaciji i recidivizmu. Za građane bi bilo korisnije da imaju pristup informacijama o znakovima i simptomima seksualnog zlostavljanja i tome kako počinitelji najčešće stječu pristup žrtvama korištenjem bliskosti, povjerenja i vlasti te da je najčešće riječ upravo o žrtvi poznatim osobama (Levenson i sur., 2007.). Posebnu pozornost treba usmjeriti na osvještavanje ukorijenjenih mitova i stereotipa o seksualnim deliktima i počiniteljima što se može osigurati samo ako se javnosti ponude znanstveno utemeljeni podaci i

statističke činjenice. Osim toga, nužno je provoditi edukaciju stručnjaka koji rade s ovom populacijom, od sudaca, zatvorskih službenika, probacijskih službenika, psihologa i socijalnih radnika jer je riječ o području u kojem se vrlo lako upadne u zamku vlastitih predrasuda, bez obzira što je riječ o ljudima školovanim za pomagačka zanimanja.

7. Literatura

1. Aronson, E., Wilson T.D., Akert, R.M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
2. Borhart, H. i Plumm, K.M. (2015). The Effects of Sex Offender Stereotypes on Potential Juror Beliefs About Conviction, Victim Blame and Perceptions of Offender Mental Stability. *Applied Psychology in Criminal Justice*, 11(3), 207-219.
3. Bošnjak, T. (2018). *Tretman počinitelja seksualnih delikata*. Diplomski rad Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
4. Corabian, G. (2012). *Collateral Effects of the Media on Sex Offender Reintegration: Perceptions of Sex Offenders*. Thesis. Canada: University of Alberta.
5. Fortney, T., Levenson, J., Brannon, Y. i Baker, J.N. (2007). Myths and Facts about Sexual Offenders: Implications for Treatment and Public Policy. *Sexual Offender Treatment*, 2(1), 1-17.
6. Gakhal, B.K. i Brown, S.J. (2013). A Comparison of the General Public's, Forensic Professionals' and Students' Attitudes Towards Female Sex Offenders. *Journal of Sexual Aggression*, 17(1), 105-116.
7. Goreta, M., Perko-Čović, I., Buzina, N. i Majdančić, Ž. (2004). Aktualna pitanja forenzičko – psihijatrijskih vještačenja seksualnih delikata. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 11(1), 201-216.
8. Grozdanić, V. i Sršen, Z. (2011). Kaznenopravni odgovor na seksualno nasilje. *Riječki teološki časopis*, 38(2), 313-334.
9. Hanson R. (2003). Empathy Deficits of Sexual Offenders: A Conceptual Model. *Journal of Sexual Aggression*, 9(1), 13-23.
10. Jerković, D. i Maurović, I. (2004). Tretman pedofila. *Kriminologija & socijalna integracija*, 12(1), 95-106.
11. Juričić, T. (2020). *Mediji i kriminalitet u Hrvatskoj*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
12. Kazneni zakon. *Narodne novine* br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

13. Kovčo-Vukadin, I. (2003). Stigmatizacija počinitelja seksualnih delikata. U: V. Grozdanić (ur.), *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* (str. 819-842). Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
14. Kraljević, J. (2013). Stav o silovanju i podržavanje mitova o silovanju. Diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
15. Labaš, D., Kanižaj, I. i Ciboci, L. (2011). Medijsko izvještavanje o zlostavljanjima u Katoličkim odgojnim ustanovama u Irskoj. *Riječki teološki časopis*, 19(2), 279-312.
16. Lemezina, I. (2016). Obilježja mladih počinitelja seksualnih delikata na području grada Zagreba. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
17. Levenson, J.S., Brannon, Y.N., Fortney, T. i Baker, J.N. (2007). Public Perceptions About Sex Offenders and Community Protection Policies. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 7(1), 137-161.
18. Lotar, M., Kamenov, Ž. i Lebedina-Manzoni, M. (2010). Spolne razlike u stigmatizaciji osuđenih počinitelja kaznenih djela. *Kriminologija & socijalna integracija*, 18(2), 15-27.
19. Lukšić, M. (2016). Obilježja počinitelja seksualnih delikata. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
20. Ljubin, T. i Kamenov, T. (2004). Podržavanje mitova o silovanju među studentima: Razlike po spolu i studijskom usmjerenju. *Socijalna psihijatrija*, 32(2), 58-65.
21. Martinjak, D. (2003). Karakteristike počinitelja i žrtava, te situacija kaznenog djela silovanja. *Kriminologija & socijalna integracija*, 11(1), 93-104.
22. Maloić, S. i Ricijaš, N. (2014). Izazovi zadovoljstva poslom probacijskih službenika – što možemo naučiti iz inozemne politike i prakse?. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50(1), 54-69.
23. Maloić, S. (2015). Značaj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava u prevenciji kriminalnog povrata. *Kriminologija & socijalna integracija*, 23(1), 129-156.
24. Maloić, S. (2021a). Postupanje s opasnim počiniteljima kaznenih djela nakon punog izvršenja kazne zatvora: izazovi i dileme. *Kriminologija & socijalna integracija*, 29(1), 165-187.

25. Maloić, S. (2021b). Utjecaj mitova i stereotipa na postupanje društva prema počiniteljima seksualnih delikata. *Kriminologija & socijalna integracija*, 29(2), 268-290.
26. Malović, S. (2014). Masovno komuniciranje. U: S. Malović (ur.): *Masovno komuniciranje*, (str. 43-132). Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
27. Mann, R.E. i Barnett, G.D. (2012). Victim Empathy Intervention With Sexual Offenders Rehabilitation, Punishment or Correctional Quackery. *Sex Abuse*, 25(3), 282-301.
28. Marković, P. (2021). *Osobni stavovi prema osuđenim osobama u Republici Hrvatskoj*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
29. Mužinić, L. i Vukota, Lj. (2010). Seksualni delinkventi – program prevencije recidiva. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17(2), 619-623.
30. O'Connor, D. (2008). Attributions and Cognitive Closure: Stereotypes of Perpetrators and Victims of Child Sexual Abuse. *The Osprey Journal of Ideas and Inquiry*, 7(13), 1-33.
31. Oliver, B. E. (2007). Preventing female-perpetrated sexual abuse. *Trauma Violence Abuse*, 8(1), 19-32.
32. Palermo, S. i Dumache, R. (2021). Criminology and Post-Mortem Studies - Analyzing Criminal Behaviour and Making Medical Decisions. U D. Dolezal i E. Jovanovic (ur.), *Identifying Criminal Career Patterns of Sex Offenders* (str. 1-15). London: IntechOpen.
33. Popović, S. (2017). Analiza online komentara vijesti o seksualnom zlostavljanju djece: uloga izvještavanja u podržavanju stavova o seksualnom zlostavljanju i stereotipa o žrvama i počiniteljima. U: V. Car i M. Matović (ur.), *7. regionalna znanstvena konferencija Vjerodostojnost medija "Mediji, novinarstvo i ljudska prava" : zbornik radova*. (str. 105-126). Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
34. Rittossa, D. (2018). Kažnjavanje počinitelja najtežih seksualnih delikata na štetu djece u RH: zakonski okviri i postojeća sudska praksa. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 25(2), 417-445.
35. Sanderson, C. (2005). *Zavođenje djeteta: kako zaštititi djecu od seksualnog zlostavljanja – smjernice za roditelje i učitelje*. Zagreb: V.B.Z.

36. Schiavone, S.K. i Jeglic, E. (2008). Public Perception of Sex Offender Social Policies and the Impact on Sex Offenders. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 53(6), 679-695.
37. Schultz, C. (2014). The Stigmatization of Individuals Convicted of Sex Offenses: Labeling Theory and The Sex Offense Registry. *Themis: Research Journal of Justice Studies and Forensic Science*, 2(4), 64-81.
38. Sinclair, H.C. i Bourne, L.E. (1998). Cycle of Blame or Just world. Effects of Legal Verdicts on Gender Patterns in Rape Myth Acceptance and Victim Empathy. *Psychology of Women Quarterly*, 22(4), 575 – 588.
39. Slavikovski, L. (2018). *Znanja, iskustva i stavovi studenata relevantnih fakulteta o seksualnom nasilju*. Diplomski rad. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija.
40. Ward, T. (2010). Desistance from Sex Offending: Motivating Change, Enriching Practice. *International Journal of Forensic Mental Health*, 9(1), 11-23.
41. Ward, T. i Durrant, R. (2013). Altruism, Empathy and Sex Offender Treatment. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, 8(3-4), 66–71.
42. Ward, T. i Mann, R. (2015). Good Lives and the Rehabilitation of Offenders: A Positive Approach to Sex Offender Treatment. U: A. Linley i J. Stephen (ur.), *Positive Psychology in Practice* (str.598-616). New Jersey: Wiley.